

**MEDIATIZIMNING TRANSFORMATSIYASI DAVRIDA JURNALISTIKA
JANRLARI**

Qayipnazarova Nargiza

Qoraqalpog‘iston Respublikasi, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya: *Maqolada janrlar transformatsiyasi davrida media tizimda yangi formatlar bilan gibridlashgan janrlarning paydo bo‘lish tamoyillari haqida so‘z boradi.*

Kalt so‘zlar: *Multimedia, fotolentalar, janrlar tizimi, tipologiya tamoyillari.*

Jurnalistikada azaldan atrofda sodir bo‘layotgan voqealarni yoritib berish usullari mavjud. A.A. Tertichniy jurnalistika janrlari sifatida mazmun-shakl belgilari bilan birlashgan janr yaratuvchi omilga ega barqaror materiallar tipi ekanligi ta’kidlanadi. Bunga aks ettirish predmeti, maqsadli yo‘nalish va aks ettirish metodi kiradi [1].

M.N.Kimning fikricha, janrni aniqlash muammosi bu bilan cheklanib qolmaydi, "janrda jurnalist ijodining muhim qonuniyatlari ko‘zga tashlanadi va birlashadi: janrning hamkorligi va metodi, mazmun bilan shaklning qiyosi, janrdagi obrazlilik va tushunarlilik masalalari" [2].

Janr an’anaviy tushunchalardan biri hisoblanadi, M.Baxtinning "matn janrsiz yashay olmaydi" degan fikrlari bugungi kunda ham dolzarbligini yo‘qotmadi, lekin uni aniqlashtirish talab etilmoqda. Eng murakkab jihati - bu janrlarning mazmunini qayta ko‘rib chiqish va ularni tasniflashdir. Bugungi kunda jurnalistikada ko‘pchilik olimlar tomonidan janrlar qorishmasi atamasi qo‘llanib kelinmoqda. Chunki jurnalistik materiallarning janr xususiyatlari axborot oqimida kam ko‘zga tashlanishi nafaqat professionallar tomonidan, balki auditoriya tomonidan ham ta’kidlanmoqda [3].

Bugungi kunda jurnalistika janrlar tizimi umumiylik va rivojlangan tizimga ega. Bu tizimning o‘ziga xos tomonlarining biri bir tomondan uning ma’lum darajada barqarorligi, yana bir tomondan uning harakatda bo‘lishi.

Janrlarning an’anaviy tasnifida axborot, tahliliy, badiiy-publitsistik janrlar tizimi ko‘zga tashlanadi. Keyinchalik esa janrlar tasnifi bo‘yicha yangi yondashuvlar paydo bo‘ldi. Bu fikrlarni bildiruvchilar jurnalistika janrlarini aniq bo‘linishga ajratib ko‘rsatmadilar. Buning natijasida bir janrning o‘zi tipologiyaga kiritilgan mazmunga qarab har xil janrlar tizimiga kiritildi.

E.I.Pronin o‘z tipologik prinsipini yaratishda ikki tomonlama kurash tasnifini taklif etgan edi. Jurnalistika janrlari ikki asosga bo‘lindi:

- aks ettirib berish predmeti bo‘yicha: pozitsiyalar, ideallar, absurd, shedevr, fikrlar, bog‘lanishlar, yechim, natija;
 - tushunish darajasi bo‘yicha: xabardor qilish, yo‘naltiruvchi, tuzatish, simvallashtirish
- [4].

Bugungi kunda raqamlashtirish va axborot muhitining internetga kirib borishi jarayonida jurnalistik matnlarning rivojlanishini tushunish masalasi dolzarb bo‘lib bormoqda.

Raqamli jurnalistika bo'yicha bir qator tadqiqotlar paydo bo'ldi, masalan, B.Franklin[5], K.Kavamoto[6] ishlarini misol sifatida ko'rsatib o'tish mumkin.

Global internet muhiti paydo bo'lishi bilan jurnalist ishining sur'ati oshdi, materiallarni yetkazib berish vaqti ham ancha qisqardi. Internet nafaqat axborotni uzatish tezligiga, balki uning mazmuni va janriy shakliga ham ta'sir ko'rsatmoqda.

Axborot har qanday ommaviy axborot vositasida klassik janr sifatida shakllangan bo'lib, unda asosan "to'ntarilgan piramida" tamoyili qo'llaniladi. Aksariyat hollarda axborot saytlarida qisqa xabarlar fotoillyustratsiya yoki video, infografika bilan beriladi.

Internet ommaviy axborot vositasida joylashtirilgan qisqa xabar gazeta qisqa xabaridan farqi vaqt omili hisoblanadi (birinchi holatda yangilik tahririyatga kelib tushishi bilan darhol joylashtiriladi, haftalik gazetalarda esa yangilik bir hafta davomida kutib qolishi mumkin), qisqa xabarning tezkor tarzda e'lon qilinishi o'quvchilar tomonidan fikr bildirilishiga imkoniyat yaratadi.

Masalan, qoraqalpoq telegram segmentida ko'p sonli auditoriyaga ega "NE YANGILIK" telegram kanalida e'lon qilingan qisqa xabar shaklidagi postda Qozog'istonda harbiy vertolyotning qulagani haqida so'z yuritiladi. Post ikki rasm va bir abzasli matn bilan e'lon qilingan.

Kar24.uz telegram kanalidagi "Amerikaliklar Baydenni ataylab o'zini aqldan ozgandek ko'rsatganlikda ayblamoqda" nomli post esa videorolik bilan berilgan. Bu postda qisqa matndan foydalanilgan.

Qoraqalpog'istonda faoliyat yuritayotgan yangilikka yo'naltirilgan internet saytlari bir necha yillardan buyon qisqa xabarlarni asosiy saytda joylashtirish amaliyotidan voz kechmoqda. So'nggi yangiliklarni faqat telegram kanalida e'lon qilib borish an'anasini boshchilik qilmoqda. Telegram kanallarda qisqa xabarlar faqat matn+foto yoki matn+video formatida e'lon qilinadi. Boshqa multimediali formatlardan umuman foydalanilmaydi. Hatto infografika ham e'lon qilinmaydi.

Reportaj multimedia texnologiyalari yordamida dolzarbligi ortib bormoqda. Bugungi kunda jurnalistlar materialni shakllantirish uchun turli elementlardan foydalanib kelmoqda. Internet ommaviy axborot vositalarida matn, foto bilan birga voqea joyidan qisqartirilgan video, voqea ishtirokchisining audio sharhi bilan berilishi mumkin. Bu janrning internet platformasidagi ko'rinishining asosiy xususiyatlari ijtimoiy tarmoqda onlayn reportaj olish imkoniyatidir. Boshqa manbalarda bunday reportaj tvitter-reportaj deb ham ataladi, ya'ni muxbir tvitter tarmog'ida qisqa postlar asosida voqea joyidan real vaqtda reportaj olib boradi.

Bu instagramdagi reels shaklidagi reportaj. New York Times instagram akkauntida e'lon qilingan reportajda Kaliforniya o't o'chiruvchilarining Ventura okrugi va Los-Anjelesda xavfli vaziyatda yong'inni o'chirayotgani haqida qisqa reportaj tayyorlagan.

Muallif blogi janri ham internet texnologiyalarining rivojlanishi bilan shakllangan janrlardan biri hisoblanadi. Jurnalistlik muallif blogining o'ziga xosligi jonli tildan foydalanish, muallifning fikrlarni tahlil qilishga bo'lgan ochiqligidir.

Fototasmalar, fotoreportajlar, fotogalereya fotosuratlar yordamida bajariladigan vizual janrlardan biri hisoblanadi. Ular an'anaviy ommaviy axborot vositalaridagi kabi tuzilishga ega bo'lishi mumkin, bunda har bir ketma-ketlik bitta voqeani ochib berishi, yoki aralash

25-Oktabr, 2026-yil

fotosuratlar asosida ma’lum bir mavzuni ochib berishi mumkin. Navigatsiya illyustratsiyalarni ketma-ket almashtirish yoki bo‘lmasa prevyu shaklida, ya’ni foydalanuvchi o‘zi xohlagan fotonni tanlab oladi. Boshqa formatlar kabi fotosuratlar alohida material sifatida ham berilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tertiniy, A.A. Janry periodicheskoy pechati: ucheb. posobiye. - M., 2000. - 162 b.
2. Kim, M.N. Janry sovremennoy jurnalistiki: ucheb. posobiye. - SPb., 2004. - 336 b.
3. Lazutina, G.V., Raspopova, S.S. Janry jurnalistikskogo tvorchestva: ucheb. posobiye dlya studentov vuzov. - M., 2011. 35-bet.
4. Ijtimoiy amaliyot va jurnalistik matn: maqolalar to‘plami / Ya.N. Zasur-skiy, E.I. Pronin tahriri ostida. - M., 1990. - 267 b.
5. Franklin Bob. Raqamli jurnalistika. - URL: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/21670811.2012.740264#.UvhjORYhzzI>.
6. Kawamoto, Kevin. Digital Journalism: Emerging Media and the Changing Horizons of Journalism. - URL: http://books.google.ca/books/about/Digital_Journalism.html?id=dG9vHwHyDFUC.
7. <https://t.me/Kar24Uz/39305>